

TÜRKÇE ÖZ

Yakın Do u Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yapılan bu doktora çalı ması, “Kıbrıs Türküleri” üzerine hazırlanmı tır.

Tezin, birinci bölümü “Anonim Türküler” ba lı ı adını ta ımaktadır. Bu bölümde söyleyeni belli olmayan anonim türküler ele alınarak incelenmi tir. Özellikle daha önceden derlemeler yapıp tespit edilen türküler yanında, bizlerin kaynak ki ilerden derledi i varyantlar ve yeni türküler de bu bölümde dört ana ba lıkta ele alınıp sınıflandırılmı tır.

İkinci bölümü “Yazanı - Söyleyeni Bilinen Türküler” ba lı ı adını ta ımaktadır. Bu bölümde “Söyleyeni belli olan türküler” ele alınarak incelenmi tir. Bu türküler yazarlarından bire bir görü me yapılarak derlenmi veya yayımladıkları eserlerden teze alınmı lardır. Bu bölümdeki türkülerde kendi içerisinde üç ana ba lıkta ele alınıp sınıflanmı tır.

Üçüncü bölümü “Anadolu ile Ba lantılı Türküler” ba lı ı adını ta ımaktadır. Bu bölümde Kıbrıs'ta söylenen türkülerin Anadolu'daki varyantları tespit edilmi tir. Bir çok türkünün ortak oldu u veya ad olarak benzedi i görülmü tür; ama özellikle çok çarpıcı olan yedi türkü tezimizde ele alınıp incelenmi tir.

Dördüncü bölümü ise “Benzer Kıbrıs Türküleri ile Rum Türküleri” ba lı ı adını ta ımaktadır. Bu bölümde de Kıbrıs adasındaki Türklerin ve Rumların ortak söyledikleri türküler ele alınıp de erlendirilmı tir. Özellikle Rumların, Anadolu'da çalınan türkülerden çok etkilendi i örneklerle bu bölümde verilmeye çalı ılmı tır.

Tezde, yöntem olarak türküler, önce edebiyat bilimi ilkeleri çerçevesinde incelenmi ; arkasından türkünün varsa hikâyesi anlatılmı ve eser, etnolojik açıdan de erlendirilmı tir. Sonunda da metinlerin Kıbrıs a zı bakımından özellikleri verilmi tir.

Tezin Adı

Kıbrıs Türküleri

Tezi Hazırlayan

evket ÖZNUR

Mayıs, 2011

ABSTRACT

This study has been prepared for the NEU Institute of Social Sciences Department of Turkish Language and Literature.

The title of the first chapter is ‘Anonymous Folk Songs’. In this chapter anonymous folk songs have been examined. The folk songs compiled before and the versions compiled by us through some other sources have been examined and classified under four titles.

The title of the second chapter is identified (known) folk songs. In this chapter known as “folk songs” have been examined. Either the compilation was done directly with the writer or taken to this study from their published CDs. Folk songs in this chapter have been examined and classified under three titles.

The name of the third chapter is ‘Folk Songs Related to Anatolia’. In this chapter, the Anatolian versions of the folk songs which were sang in Cyprus have been determined. It was realized that a lot of folk songs and their names were common but specially the most striking seven folk songs have been examined.

The third chapter’s name is ‘ Similar Turkish and Greek Cypriot Folk Songs’. In this chapter, the folk songs which were sang both by Turkish and Greek Cypriots have been examined. Specially the effect of folk songs on Greek Cypriots which were sang in Anatolia have been examined.

In this study, firstly, the folk songs have been examined under literal principles methodology, then their story have been told and they have been evaluated through ethnological point of view. Finally, properties related to Cypriot dialect have been given.

PhD Thesis

Cyprus Folk Songs

By evket ÖZNUR

May, 2011

ÖN SÖZ

Doktora tezi konumuzu “*Kıbrıs Türküleri*” olarak seçmemizin nedeni, bugüne kadar bu konuda gerek Kıbrıs üniversitelerinde gerekse üniversite dışı araştırmalarda akademik düzeyde sağlıklı ve doyurucu bir sonuca giden çalışmanın yapılmamasıdır.

Halk edebiyatına olan yakın ilgimiz, özellikle bir toplumun sosyal, siyasal ve hatta psikolojik hayatını en kestirmeden ve en çarpıcı sözlerle anlatan türküler, kendi türünde toplumun aynasıdır. Ayrıca bu türkülerin melodiye dayalı yapıları söz ile bir araya geldiğinde, dinleyenlere etkili mesajlar da iletebilmektedir.

"Türk halk kültürü halkın dil, kültür, duygu, düşünce ve beenisıyla oluşup ya atılan, geçmişten günümüze gelmiş, toplum, insan ve doğaya gerçeğiyle ekillenmiştir. Kültür mirası, insanlığın ortak mirasıdır. Her millet hatta her uygarlık dil, kültür, tarih mirasıyla dünyada yerini alır. Bireylerin kökleşmesi ve toplumsallaşması, bu mirasın içinde gerçekleşir. Kültür mirasları geçmişin tanıklarıdır, bu yönleriyle geleceğin ekillenmesinde etkilidir. Halk kültürü ürünleri halk arasında mayalandırılmış için, halkın kültür yapısını ve dokusunu ortaya koyar. Halk kültürü toplumsal yaşamda birlikteliyi pekiştirici, dayanıma artırıcı özelliklerini sürdürerek bir seviye üstlenir, halkın kendi kültürüyle yabancılaşmasını önler. Halk kültürü ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli seviyeleri vardır. Halk kültürü, uygarlıkların yaratıcısı olan insanların kimlik ve kişiliğinin temel belirleyicisidir"¹

Değerli halkbilimci Prof. Dr. Umay Günay'ın bu değerlendirmesi doğrultusunda çalışmamızın konusu tespit edilirken, halk kültürü ürünlerinin kültürümüzü bir sonraki kuşağa aktarma seviyesi, yerel kültürün ulusal kimliği oluşturmadaki rolü göz önüne alınmıştır. Bu bakımdan Türk Halk Edebiyatı çalışmalarına katkıda

¹ Umay Günay, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türk Halk Kültürü*, Osmanlı Kültür ve Sanat, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999 C.9, s.24

bulunabilecek ürünleri derleme ve incelemenin Kıbrıs Türk kültürüne büyük katkı sağlanacağına şüphesiz şüphe yoktur.

Derleme yapılacak alan olarak halk kültürünün canlılığını muhafaza etmesi, türkülerin söyleme, türkülerin yakma geleneğinin yaşatılması, gelenek ve göreneklerin yaşama tarzında kendini göstermesi Kuzey Kıbrıs Türk bölgesi tercih edilmiştir. Kıbrıs'ın seçilmesindeki bir başka neden ise Kıbrıslı Türk olma özelliği ve ülkemizi iyi tanıma ve tanıtmaya katkı sağlamasıdır.

Yüzyıllardır bir Türk yurdu olan Kıbrıs adası kendine özgü kültürünü günümüze dek yaşatmış ve bu kültürle adadaki diğer yaşantıları da etkilemiştir. Bu bağlamda türküler konusunda ünlü halkbilimci, antropolog William Bascom'un görüşleri ileri sürmektedir:

*“1. Emlak ve hocaları vakit geçirtmek
2. Değerleri, inanışları ve sosyal kurumları kutsamak
3. Emlak, mevcut kültürü yeni kuşaklara aktarmak
4. Baskılardan ve bunalımlardan kurtulmak için bir kaç mekanizması
oluşturmak.”²*

William Bascom'un görüşleri doğrultusunda bizim türküler konusunu seçmemizin bir amacı hem türkülerin gelecekte kuşaklara aktarılabilmesi hem de bu duyarlılığı Ada insanımızda yeniden harekete geçirme arzusudur.

Bu bağlamda bir başka uzman Nadel, bunları ifade etmektedir:

“Toplumlar sürekli değişimindedir. Durağan bir toplum yapısı yoktur. Toplum düzeni insan ilişkilerinin, sosyal kurumların, üretim araç ve gereçlerinin, ve doğal çevrenin görece bir uyum içinde çalışması ile sağlanır. Bu birimin her birinin toplum hayatına katkısı o birimin fonksiyonunu temsil eder”³

² Bascom, William, *Four Functions of Folklore*, Journal of American Folklore C.67, 1954, s.333-49.

³ Nadel, Siegfried Frederick, *The Foundations of Social Anthropology*, Free Press: New York, s.369-70.

Bu çerçevede Kıbrıs türkülerinin tümüne baktığımız zaman adanın geçmi sosyal ve kültürel yaşamı gözler önüne serilmektedir. Bütün değerler, halk âlemi'nin belleğinde günümüze kadar taşınmış ve yaşatılmıştır. Özellikle sanayinin Kıbrıs'a geç gelmesi ve de aslında sanayinin olmayışı, ada toplumunun kültürel ve sosyal yapısını uzunca bir süre fazla etkilememiştir.

Lâkin II. Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyada olduğu gibi Kıbrıs'ta da büyük bir değişim olmuş ve teknolojik gelişim adada büyük bir hızla yayılmıştır. Bu değişim, bütün toplumsal ahlâkı, yaşamı ve doğal olarak kültürel yapıyı da büyük oranda değiştirmiştir. 1955, 1963, 1974 yıllarındaki toplumlar arası çatışmalar iki toplumun birbirinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Hele 1974'ten sonra Türkler ve Rumların iki ayrı bölgede toplanması Ada kültürünün özellikle dışarıdan gelenlerin etkisiyle büyük değişikliklere uğramasına neden olmuştur. İnsanların belleğindeki o eski güzelim Kıbrıs kültürü günümüzde artık bir hayal olmuştur. Maddî refahın bolluğuna alışmış olan Kıbrıs halkı, eski kültür değerleri bakımından maalesef büyük kayba uğramıştır.

Bütün bu değişimler sonucu eski günlerde var olan halk anlatıcıları, halk sanatçıları günden güne azalmaktadır. Kısa bir süre sonra bu insanları da bulamayacağımız gerçeği kültürümüz namına büyük bir kayıp olacaktır.

Geleneksel değerlere sahip çıkmak, bir kimlik sorunudur ve aynı zamanda o kimlikle yaşamak isteyen herkesin de sorumluluğudur. Bunu, gericilik olarak düşünmemek lâzım. Kökenine sahip çıkmayan, geleceğini kuramaz. Çünkü kimlik sanıldığının aksine, yalnızca zengin bir çevrenin insana kazandırdığı bir aidiyet duygusu değildir; o kültürel çevre içerisinde karşılıklı etkileşim ve mücadeleler yoluyla oluşan aktif bir süreçtir. Günümüzde bu kültürel çevrenin çapı, bütün dünyayı kucakladığından, aktif müdahalenin, sahiplenmenin ve geri kazandırmanın önemi de giderek artmaktadır. Son birkaç yıl içerisinde gösterime giren veya yakında girecek pek çok Hollywood filmine bakarsanız, bu gerçekliği tüm çıplaklığı ile görebilirsiniz.

Batı, “*Gladyatör*” filmi ile Roma, “*Troy*” filmi ile Eski Yunan, “*Tutku*” filmi ile Hristiyan kültürünün geçmi ne sahip çıkıyor; Kral Arthur, Büyük skender ve Haçlı Seferleri filmleri do u ülkelerine sefere çıkan Hristiyan sava çı imgesini me rula tırarak, âdeta Samuel Huntington’ın medeniyetler çatı ması tezinin zeminini hazırlıyor.⁴

Ku kusuz bizim tezimizde, böylesi büyük amaçlar dü ünülmemeli; ancak, buradaki vurgu, gelece ini korumak isteyen halkların kendi geçmi lerine sahip çıkmaları üzerine olmalıdır. Toplumumuz modern müzi i dinlerken, “Dolama” türküsünü de göz ardı etmemeli ve kökenini de bilmeli, ö renmelidir. Üstelik, yapılan pek çok ara tırma ve ortaya konulan eserlerden de anla ılaca ı üzere, kültürel de erlerimiz, di erlerinden a a ı kalır yanı yoktur. Hatta, Do u ve Batı kültürlerinin kesi me noktasında bulunan ülkemizin, bir takım avantajları oldu u da söylenebilir.⁵

Biz, kültürel de erlerimizi, kullanılmadıkları için üzerleri kararmı altın ve gümü paralara benzetmekteyiz. imdi onları kullanmalı, elden ele dola tırarak parlatmalı ve tüm insanlı ın payla ımına sunmalıyız.

te günden güne yok olan türkü söyleme gelene inin kayıt altına alınıp bilimsel bir yöntemle ele alınması için tezimizi yukarıda anlattıklarımız do rultusunda düzenleme yoluna gittik.

Yöntem olarak tezdeki türküler, önce edebiyat bilimi ilkeleri çerçevesinde incelenmi ; arkasından türkünün varsa hikâyesi anlatılmı ve eser, etnolojik açıdan de erlendirilmi tir. Sonunda da metnin Kıbrıs a zı bakımından özellikleri verilmi tir.

Kıbrıs’taki halk türkülerinin gerek Anadolu’da gerekse Kerkük ve Balkanlardaki varyantlarına da ula arak tezimizi zenginle tirmeye özen gösterdik.

⁴ Bak, Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatı ması*, Çeviren:Murat Yıldız, Vadi Yayınları,1997.

⁵ Enver Töre, Doç. Dr, *Türk Tiyatrosunun Kaynakları*, *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4 /1-II Winter 2009, s.2181-2348.

Çünkü, her bir varyantın varlığı, söyleyenin psikolojik durumuna, söylenen yerin de sosyolojik yapısına göre de iktir. “Alman Halk Türküsü Arşivi”, bir halk türküsü için dosya açmak gerektiğinde en az iki varyantı ön art olarak görür. Bu da varyantın ne kadar çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır.⁶

Bu çalışmamızı yaparken gerek Kuzey, gerekse Güney Kıbrıs'ta bu alanda ara tırma yapan kişilerle birebir temas etme yanında, yayınlanmış hemen hemen bütün eserlere ula arak tezimizi zenginleştirme gayret ettik.

Türkü derlemelerinde önemli bir unsur da kaynak kişilerin tespitidir. Bu konuda de erli ara tırmacı, bilim adamı Prof. Dr. Öcal O uz'un u tespitine yürekten katılıyoruz.

"Halk bilgisi ürünlerini ortaya koyan, nakleden ve derlemecilerin kendisinden bilgi aldıkları kişiler ilere "kaynak şahıs" denir. Kaynak şahısların pek ço u, profesyonel olarak bilgi aktaran kişiler de illerdir. Onlar, mensup oldukları toplumun içinde edindikleri bilgileri aktaran kişilerdir."

Biz de bu yöntem do rultusunda, kaynak kişilerle ilgili olarak şahsın adı, soyadı, do um yeri ve tarihi, tahsili ve mesle iyle ilgili bilgileri topladık ve bunları her türkünün sonunda vermeyi uygun bulduk. Özellikle bu konunun ilk ara tırmasını yapan ve elde etti i verileri yayımlayan çok de erli halk bilimci hocamız Sayın Mahmut slâmo lu bize rehber oldu ve kaynaklık etti.

Sonuç olarak “Kıbrıs Türküleri” adlı doktora tezimde, bugüne kadar yapılmayan ve ihmal edilmiş bulunan türkülerimizi akademik bir metot çerçevesinde toplamaya, de erlendirmeye ve tasnif etmeye özen gösterdim. Elbette çalışmamın eksikleri veya unutulmuş tarafları olacaktır. Bu eksiklikler gelecekteki çalışmalar ile giderilecektir.

⁶ Öztürk, Ali Osman, Doç. Dr, *Konya Türküleri ve Ahmet Sefa Odaba ı Üzerine*, <http://www.turkuler.com>.

⁷ M.Öcal O uz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004, s. 75.

Tezimizin yazılması sırasında bu konuda bana yardımcı olan ve Rumca kaynaklardaki çevirileri kontrol eden halkbilimci Sayın Mahmut slâmo lu'na ve bu çalı maya kaynaklık eden öteki ki ilere yürekten te ekkür ederiz.

Tez sırasında bıkmadan usanmadan sabırla bana derin dü üncelerini, tecrübelerini aktaran ve yol gösteren tez danı manım Sayın hocam Prof. Dr. smail Parlatır'a ne kadar te ekkür etsem azdır.

Lefko a, Mayıs 2011

evket Öznur

TÜRKÇE ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
Ç NDEK LER	xi
KISALTMALAR	xvii
G R	1
1. Kıbrıs'ın adı, tarihî ve co rafi özellikleri	1
1. 1. XVI-XX. yüzyıllar arası Kıbrıs'ın tarihî, sosyal ve kültürel durumuna kısa bir bakı	1
1. 1. 1. Tarihî durumu	1
1. 1. 2. Kıbrıs'ın co rafi konumu	2
1. 1. 3. Kıbrıs'ın stratejik önemi	3
1. 1. 4. Osmanlıların Kıbrıs'a yerle meleri	6
1. 1. 5. Kıbrıs adası'nın ngiliz egemenli ine giri i	8
2. Kıbrıs'ta Türk kültürü	9
2. 1 . Kıbrıs a zı	10
2. 2. Kıbrıs a zının genel özellikleri	11
3. Türk dünyasında türkü	14
B R NC BÖLÜM	16
ANON M TÜRKÜLER	17
1. A k Türküleri	
A Gız Sana Bir Çift Sözüm Var.....	17
Al Beni Beni.....	20
Ay em Türküsü.....	23
Bahçada Guzu.....	26
Bahçalarda Altın Top.....	29
Baygın Cemilem.....	32
Berber Türküsü.....	35
Cigaramın Dumanı.....	38
De irmenci.....	40

Dolambaç Dolambaç Yolun Olayım.....	43
Fasıl iki	45
Fasıl üç.....	47
Fasıl dört	50
Fasıl be	53
Fasıl altı	56
Gannı Dere Türküsü.....	60
Güçücüksün A Beyim.....	64
Havva Molla.....	66
Hıсарın Altı Postan.....	69
ki Civan Gakmı Oyuna.....	72
Kalem Tutan Eller (Padem Gözlüm).....	75
Merdivenden Tıkır da Mıkır Enerkan.....	77
Minarede Ezan Var.....	80
Minno	83
Münüsem.....	86
Oynayın Oyna alım.....	89
Portokal Atı alım.....	92
u Derenin Uzununu.....	95
Ya Muallim.....	98
2. Gurbet Türküleri	
Gidemem Anam Gidemem.....	100
Vaporum Ü Borulu.....	103
3. Anlatı Türküleri	
3. 1. Aile Türküleri	
hdiyara Dö eg Yazdım.....	106
Sakallım.....	109
Sarmusag Ba lı mam.....	112
3. 2. Yöre Türküleri	
Bir Sen Söyle Bir Da Ben.....	114
Dillirga'dan Gece Geçtim.....	119

Leymosun Türküsü.....	122
3. 3. Ayrılık Türküleri	
Da da Keglig Avlarım.....	125
Garlı Da ın Ardı Düzdür.....	128
3. 4. Efsanevi Türkü	
Receb'in Türküsü.....	131
3. 5. Bayram Türküleri	
Remezan Türküsü.....	135
3. 6. A ıtlar	
Arap Ali	139
Fatmam.....	147
Feryat.....	154
Hanaylar Yapdırdım.....	164
Lokumcu Ömer A ıdı.....	174
Nazım Bey A ıdı.....	178
4. Tören Türküleri	
4 . 1. Dü ün Türküleri	
Dolama Dolamayı.....	181
Fasıl Bir	190
Gelin Kar ılama Havası	193
Gız Sa a Ni an Geliyor.....	197
Kebabcıların İ i.....	200
4 . 2. E lence Türküleri	
Dingala.....	203
Filcan Oyunu Türküsü.....	206
Hamçökelek.....	209
Seyirdig Çıgdıg Hanaya.....	222

K NC BÖLÜM	215
YAZANI SÖYLEYEN B L NEN TÜRKÜLER	215
1. A k Türküleri	
Alba Alba Alba.....	216
Aman Aman Etme Naz.....	219
Arabiye.....	222
Bahcalarda Gülümsün.....	225
Bir Mendil Aldım eherden.....	228
Dallarda Nar Var.....	231
Gör da Söyleme.....	234
Hade Gidelim Yarım A a.....	237
Kaymakamın Kızları.....	240
Megdub Yazdım Alası	243
2 . Anlatı Türküleri	
2 .1. Aile	
Al Yemeni Mor Yemeni.....	246
Fadma Gızım.....	248
2 . 2. Ayrılık	
Harman Yeri Dar Da ınık.....	251
2 . 3. Yöre Türküleri	
Be parmak Da 1 Sıra.....	254
Dillirga'nın Yolları.....	257
Ey Lefko a Lefko a.....	260
Gel Bana Gel Bana.....	263
Girne'den Esen Rüzgâr.....	266
Hob Hob Hoplayan Gızlar.....	269
Ma usa ehri Kal'a.....	272
Ovalarda Gonnara.....	275

Seni Orakta Gördüm.....	278
eher Yolu Tezerek.....	280
Yemenimin Ucuyla.....	283
2. 4. Efsane Türküleri	
Girne Zeybe i.....	286
Mendil Oldum Al Beni.....	289
3.Tören Türküleri	
3. 1. Dü ün Türküleri	
Davul Çalar Güm Güm.....	292
Dü ün Havası.....	295
Gelin Geliyor Geliyor.....	298
Köy Dü ünü.....	300
3. 2. E lence Türküleri	
Leblebi Koydum Tasa.....	304
Sarho Zeybe i.....	306
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	309
ANADOLU LE BA LANTILI TÜRKÜLER.....	309
Arap Ali- Meyhanaya Girdim.....	310
Cigaramın Dumanı.....	311
De irmenci.....	312
Fasıl Dört –Sabahın Seher Vakti.....	314
Fasıl Altı- Ey Hamamcı.....	316
Hamçökelek.....	318
Hanaylar Yapdırdım.....	319
Sakallım.....	320

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	321
BENZER KIBRIS TÜRKÜLER LE RUM TÜRKÜLER	322
1. Kar ılamalar.....	322
2. Atı ma Türküsü.....	322
3. Köro lu.....	323
4. Ba lamalar.....	324
5. Konyalı.....	325
6. Arabiye.....	327
7. Kadife Türküsü.....	328
8. Aman Doktor.....	330
SONUÇ	332
B BL YOGRAFYA	337
D Z N	345
1. Alfabetik türküler dizini.....	345
2. Kaynak ki iler dizini.....	349
3. Yer adları dizini.....	350
ÖZGEÇM	351

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
bak.	Bakınız
bs.	baskı
c.	cilt
	nazal n
s.	sayfa
Yun.	Yunanca

